Irodalom

BAHLOW, HANS 1967. *Deutsches Namenlexikon.* München.
CONSTANTINESCU, N. A. 1963. *Dicţionar onomastic romînesc*. Bucureşti.
GOTTSCHALD, MAX 1971. *Deutsche Namenkunde*. Berlin.
KNIEZSA ISTVÁN 1965. A magyar és szlovák családnevek rendszere. Sokszorosított kiadvány.
MIZSER LAJOS 2004. Balazsér mai személynevei. *Névtani Értesítő* 26: 45–9.
MOKÁNY SÁNDOR 1980. *Magyar szófejtések*. NytudÉrt. 105. Budapest.

MIZSER LAJOS

LAJOS MIZSER, **Family names in villages Dercen and Szernye**

This paper presents the complete family name stocks of two villages of Bereg county (Sub-Carpathia, Ukraine). The categories of the classification are: I. Family names derived from the name of an ancestor, II. Family names referring to the place of origin, III. Family names referring to occupation, official post, and dignity, IV. Family names describing individual (physical, mental) characteristics, V. Other family names. Each category can be divided into several sub-categories.

A FELSŐ-RÁBAKÖZ CSALÁDNEVEINEK JELENTÉSTANI VIZSGÁLATA

A Kapuvár környékén fekvő 26 település 18. és 19. századi családneveit vizsgáltam meg. A családnevek jelentéstani rendszerezéséhez összeírások, illetve római katolikus és evangélikus születési anyakönyvi bejegyzések szolgáltak forrásul. Jelen munkámban e kategorizálás eredményét mutatom be. A jelentéstani elemzéskor a magyar névadás útján létrejött neveket osztályoztam. A 18. században a vizsgált terület 755 különböző családnevéből 507-féle keletkezett magyar névadás eredményeként; az összes név 67,15%-a. A 19. század 1090-féle nevéből 617 (56,61%) tekinthető magyar névadással létrejött családnévnek. A kategóriák kialakításakor KNIEZSA ISTVÁN (1934/2003) és HAJDÚ MIHÁLY (1994) rendszerezését követtem.

Az anyagom alapján felállított kategóriákat századokra bontva mutatom be, így a két évszázad közötti eltérést is érzékelhetjük. A besorolásnál KÁZMÉR MIKLÓS családnévszótárát (CsnSz.), KISS LAJOS földrajzinév-szótárát (FNESz.), KISS JENŐ „Mihályi tájszótár”-át (KISS 1979), CSÁNKI DEZSŐ történeti földrajzát (CSÁNKI) és annak mutatóját (CSÁNKI-index), valamint SZINNYEI JÓZSEF „Magyar tájszótár”-át (MTsz.) munkáját tekintettem kiindulópontnak.

Az első táblázat a hat vizsgált időpontban mutatja meg a névanyagon belüli jelentéstani csoportokat. Az első és második helyen a tulajdonnévből (helynévből és személynévből) kialakult nevek szerepelnek, az azt követő sorszámok alatt pedig a közszói tartalmúakat gyűjtöttem össze.

DOI: https://doi.org/10.29178/NevtErt.2005.8

	Adott év	1715	1728	1754	1828	1850	189
	Nevek száma összesen	**182**	**331**	**354**	**372**	**464**	**414**
	Jelentéstani csoportok	**A csoportok részaránya százalékban**					
1.	helynévből	28,02	29,61	29,94	31,18	34,48	33,
2.	személynévből	16,48	21,15	24,57	20,97	21,98	20,
3.	foglalkozás, tevékenység nevéből	22,52	17,82	14,41	15,86	14,01	16,
4.	tulajdonság megnevezéséből	13,19	11,18	10,73	11,56	10,56	12,
5.	népnévből	3,85	3,32	3,11	2,68	2,80	2,8
6.	tisztség, méltóság megnevezéséből	1,64	2,72	2,54	2,42	3,02	2,6
7.	társ.-i áll., vagyoni h. megnevezéséből	2,18	2,11	1,98	2,15	1,72	1,9
8.	tárgyak, dolgok nevéből	2,18	3,02	2,54	2,42	2,58	1,6
9.	növények nevéből	1,64	1,81	1,98	1,61	1,51	1,4
10.	állatok nevéből	2,75	2,72	1,98	2,42	1,94	1,9
11.	anyagok nevéből	1,11	1,21	0,56	1,88	1,29	0,9
12.	valamivel való ellátottság nevéből	1,64	1,21	2,54	1,88	1,29	0,9
13.	fogalomnevekből	0,55	0,31	0,56	0,54	0,22	0,2
14.	természeti jelenségek nevéből	1,11	0,00	0,56	0,27	0,65	0,4
15.	bizonytalan besorolásúak	1,11	1,81	1,98	1,88	1,51	2,6

A táblázat eredményei több következtetés levonását teszik lehetővé.

A családnevek jelentős része – körülbelül 80%-a – az első négy típusba tartozik: helynevet, személynevet, foglalkozást, emberi tulajdonságot nevez meg a családnév alapjául szolgáló szó. Az egyes időpontokban – időrendben haladva – az első négy kategória a névféleségeken belül a következő arányt mutatja: 80,21 → 79,76 → 79,65 → 79,57 → 81,03 → 82,36. A fennmaradó egyötöd részt 11-féle csoport alkotja. Az első négy leggyakoribb típust vizsgálva egyetlen eltérés látható, a 18. század első összeírásának sorrendje egy helyen más, mint a többi öt. 1715-ben a helynévi alapú családnevek után második helyen a foglalkozásnévből alakultak állnak. Bő egy évtized elteltével viszont már azt tapasztaljuk, amit a következő század nevei is bizonyítanak: a személynévből létrejött nevek aránya magasabb a foglalkozást megnevezők arányánál. Ez a sorrend válik véglegessé. – Az ötödik legfontosabb típus a népnevet, etnikumot, emberek közösségét jelölő nevek köre. Csupán egyszer, 1850-ben előzi meg egy másik jelentéstani csoport.

Legjellemzőbb jelentéstani kategória a helynévi alapszavúak köre. Mindkét évszázadban ez az első, és mindkét évszázadban gyenge emelkedést mutat. Már a 18. század elején is a nevek közel 30%-a ebbe a csoportba tartozott. Folyamatos, enyhe emelkedés figyelhető meg 1850-ig, akkor eléri a névállományon belül a 34,48%-ot. A 18. században a személynévre visszavezethető családnevek aránya fokozatosan növekszik, a következő évszázadban megállapodik 21-22%-on.

A foglalkozást jelentő családnevek csoportjában viszont ellentétes irányú mozgás tapasztalható: 22,52%-ról az 1700-as években jelentősen visszaesik, az 1800-as években ingadozik, kis mértékben hol emelkedik, hol csökken. Az eredeti aránynál 6-7%-kal kevesebb lesz.

A külső és belső emberi tulajdonságot jelentő nevek a névanyag valamivel több mint 10%-át adják. Enyhe csökkenés figyelhető meg ebben a csoportban, amihez hozzájárulhat a nyelvjárási alakok megritkulása. (A valódi és jelentésbeli tájszók kikopnak a névanyagból, például eltűnik a *Gyönge, Bászli, Hajgató* családnév.)

A névállomány 3-4%-át teszik ki a népnevet jelentő családnevek. A két évszázad során e körben kevés a változás, három név *(Horváth, Németh, Tóth)* változatlan intenzitással jelentkezik, a maradék – megközelítőleg tíz név – ugyancsak állandósul, de kevés család viseli ezeket *(Lengyel, Polák, Poják, Magyar, Rácz, Pajor, Török, Cseh, Orosz)*.

A többi, jelentéstani szempontból elkülönülő név a névanyag kis részét foglalja le. Állandó tagjai a névkincsnek, de csupán egy-két százalékát teszik ki annak.

A besorolhatatlanok között nagyon sokféle név fedezhető fel. Például: *Homlok, Halál, Darab, Sörtély* stb.

1. Helynévi alapszavú családnevek a 18. században (168 név, 33,14%). – Anyagomban a valahonnan való származást mutató családnevek a leggyakoribbak.

A családnév alapjául legtöbbször egy település neve szolgál, amely *-i* képzővel utal a származási helyre. Néhány jellemző példát sorolok fel. Ahol a mai helynév eltér a családnév alapját adó egykori településnévtől, ott zárójelben ezt is megnevezem. *Ancheli* (Anghelypuszta), *Bodonhelyi, Büki, Ciráki, Csákvári, Csapodi, Döri, Dukai, Giczi, Homoki* (Fertőhomok), *Kisfaludi, Kapui* (Kapuvár), *Megyeri, Mesterházi, Millei, Miráti, Mohácsi, Móri, Nárai, Niczki, Nyitrai, Nyilasi, Olaszi, Oroszlányi, Osli, Őri, Potyondi, Rumi, Sobri, Szanyi, Szegedi, Szemerei, Szili, Tapolcai, Teveli, Vági, Vámosi, Vicai, Zsámboki, Zsirai.*

Puszta, képző nélküli településnévből is alakulhatott ki családnév: *Edve, Gács, Gosztola.* (A *Gács* személynévi alapszavú is lehet.) Itt most nem térek ki arra, hogy eredetileg talán volt *-i* képző, csak később elmaradt (*Hegykői,* majd később *Hegykő* írásmód bizonyíthatja), vagy más oka lehet a ma puszta helynévi alapszót mutató családnevek létezésének.

Megyét vagy nagyobb tájegységet nevez meg a családnév alapszava: *Bakonyi, Baranyai, Borsodi, Cserháti, Erdéli, Ormándi, Somogyi, Szalai, Szilágyi.*

Határrészt, településrészt jelentő szó van a *Dombi, Hegyi, Kövi, Kőházi, Kuti, Pusztai, Vég, Végső* családnevekben.

A 18. században a területen megjelenő új családnevek segítségével lehet érzékelni a betelepülés irányát (VARGA 2003), a következő évszázadban ez már nem mondható el.

A 19. században hasonló a névkincsen belüli arány. 219-féle nevet sorolhatunk e csoportba (35,49%). A jelentős részük most is *-i* képzővel alakult. 87-féle családnév azonos a két században. Ezek általában közepes gyakoriságú nevek, például *Baranyai, Borsodi, Füzi, Giczi, Kapui, Karsai, Lendvai, Somogyi, Szili, Tapolczai, Turi, Vági, Zsirai.* Csak a 19. században kerültek be a névkincsbe – többek között – a következők: *Almási, Árpási, Czenki, Dombi, Füleki, Gosztonyi, Jáki, Jászai, Locsmándi, Meggyesi, Mihályi, Náfrádi, Nyújtali (Nyújtal – Neutal), Pápai, Szórádi, Tatai, Visi, Völcsei.* A *Végső* családnevet is e kategória tagjának tekintem, helyfogalom van a név alapszavában, faluvégen lakókat jelentett.

Az 1800-as évek anyagában mindössze kilenc névnél merült fel a gyanú, hogy puszta helynévből váltak családnévvé. Jórészt egyezik a két században összeírt névanyag: *Gacs, Gosztola, Hegykő, Tarján, Komár, Szántó*. Ez utóbbi név sokáig íródik *Szántóházi* alakban, majd egyszer csak a helyén ez a rövidebb változat jelenik meg. Új név a *Láncsér* (ma Burgenland: *Landsee,* magyarul *Lánzsér*), és a *Zalka* a *Szalka* helynév archaikusabb írásváltozata. Talán ide sorolható még a *Licskó* családnév, a *Liczkó* helynévre visszavezetve, és ebből alakulhatott a *Licskai* név.

2. Személynévből alakult családnevek. – Az 1700-as években a személynévből származó családnevek csoportja a második leggyakoribb jelentéstani kategória (112 név, 22,09%). A nagyobbik rész teljes névalakot foglal magába (61 név, 12,5%), elsősorban a hazai kereszténység névadási szokásait mutatják, de találunk régi magyar személyneveket megőrző családneveket is.

Néhány jellemző példa az Ószövetségből vett keresztnevekből alakult családnevekre: *Ábrahám, Gábor, Illés, Izsák, Salamon, Sámuel, Sámson, Simon, Tóbiás.* Újszövetségből merített keresztnév vált családnévvé: *András, Fülöp, Jakab, Lázár, Lukács, Márton, Márk, Pál, Péter*. A mártirológiumi nevek köréből néhány példa: *Ambrus, Bálint, Egyed, Ensöl* (Anzelm)*, Kálmán, Kelemen, László.* Régi világi (majd egyházi) személynevek is szép számban jelen vannak a családnevekben: *Bak, Baka, Csökör, Csöndör, Farkas, Hatos, Karácsony, Oroszlány, Ősze, Máriás, Péntek, Pödör, Teke.* Ebbe a csoportba sorolom a patronimikonképzős családneveket is. Csupán két keresztnévhez járult *-fi* utótag: *Győrfi, Pálfi*, négy esetben a keresztnév *-i* patronimikonképzővel egészült ki: *Bakosi* (a *Bakos*-t személynévnek tekintem, noha KÁZMÉR MIKLÓS és HAJDÚ MIHÁLY is közli, hogy jelenthet foglalkozást – olajsajtoló – és jelenthet tulajdonságot is), *Bernáti, Bökössi, Lukácsi*, sőt a helynévi eredet sem kizárt.

A másik nagy rendszertani egységet azok alkotják, amelyekben a személynév becézett formában vált öröklődő családnévvé: *Ador, Andor, Anda, Barkó, Bazsó, Bedecs ~ Bedőcs ~ Bödecs, Bence, Bene, Berta, Boda, Bódis, Csató, Dancs, Dani, Goda, Györök, Jaksa, Luka, Lökös, Markó, Márkus, Mátis, Mikó, Nyikos, Pócza, Samu, Sandi, Vida* stb. (51 becézett név, 10,59%).

A 19. századi nevek között 135-féle családnév alapszava személynév, ez 21,88%.

A nagyobbik rész teljes névből alakult családnévvé, főként egyházi keresztnév a szó alapja. Ószövetségi eredetű nevek: *Ábel, Ádám, Ábrahám, Dávid, Gábor, Illés*, *Mojzes* stb, újszövetségi névből vált családnévvé: *Fülöp, Jakab, Lukács, Máté, Márk, Pál, Simon, Tamás* stb. Magyar vagy idegen szentek neve az alapja a következő családneveknek: *Antal, Balázs, Bálint, Bernát, Egyed, Fábián, Gál, Gergely, Imre, Kelemen, Keresztes, Lampert, László, Márton, Odor* (Ulrich)*, Vince* stb. Régi világi személyneveket fedezhetünk fel az alábbiakban: *Bakó, Bóka, Csete, Csöndör, Farkas, Hatos, Kósa, Ősze, Pödör, Péntek, Szente, Teke.* Ebben a században az ószövetségi nevek névféleségeken belüli aránya emelkedett. A képzős személynevet tartalmazó családnevek száma kis mértékben nőtt: *Bereczki* (Bereck ~ Böröck)*, Dömötöri, Ferenczi, Lukácsi, Iványi, Károli*. Azonban nem lehet biztosan tudni, hogy az *Iványi, Károli* családnevek ide tartoznak-e. Mindkét esetében a palatális hang bizonytalan írásmódjára is gondolhatunk, sőt az előzőnél az *Iván* falunév is lehet a szó alapja. A *-fi* utótagúak a következők: *Bárfi*

(*Bár*: régi világi vagy *Bartalom:* egyházi személynév)*, Pálfi*, *Dárfi* (a *Dár* talán a *Dáriusz* rövidülése – KÁZMÉR szerint, vagy KNIEZSA feltételezése szerint a *Dorottya* névből is eredeztethető, l. KNIEZSA 1934/2003: 288).

Becézett keresztnévből alakultak a következő családnevek: *Bendes, Bene, Benke, Boda, Bolla, Bödecs, Doma, Dora, Gazsi, Geczi, Gere, Goda, Györök, Gyura, Jancsó, Nyikos* (Nikodémusz)*, Peti, Petra, Pirka, Pócza, Póda, Pókó, Pós, Samu, Sandi, Sebes, Vida, Zsiga*.

3. A foglalkozás, a tevékenység megnevezése a családnév alapszava. – Az 1700-as években a harmadik leggyakoribb típus a családnevek között (75-féle családnév, 14,79%), kiegészítve a már említett ténnyel, hogy a század kezdetén a második legnagyobb csoport volt. Ez a kategória rámutat arra, hogy milyen tevékenységeket végezhettek az itt élő emberek a családnevek megszilárdulásakor. Már a nevek gyakorisági vizsgálatánál feltűnő volt, hogy az első tíz név 60%-a foglalkozásnevet jelent: *Takács, Molnár, Szabó, Varga, Kovács, Csizmadia*. A közepes gyakoriságúak között ott van a *Bognár, Kocsis, Mészáros, Pintér, Sipőcz, Szakács, Szűcs* családnév.

A 18. század elején még több az összetett szóból alakult családnév: *Lakatjártó, Kötéljártó, Sövegjártó*. Ezek általában egyszerűsödtek: *Lakatos, Süveges* formában véglegesültek. Az anyakönyvi bejegyzéseket követve láthatjuk, hogy ugyanazon család nevét nem következetesen írták. Tanulságos megfigyelni *Sövegjártó István* (Cirák, 1788) nevének írását. A felesége – mindegyik bejegyzés ezt tanúsítja – *Sütt Julianna*, tehát nagy valószínűséggel mindig ugyanarról a személyről van szó. 1800-ban *Söveges István*, 1805-ben *Sőgös István* néven kerül be a ciráki anyakönyvbe. Később tapasztalható, hogy a három szótagos vagy hosszabb nevek általában megritkulnak a névsorokban, valószínű, hogy a rövidebb név használatára törekedtek.

Néhányszor latin szóval nevezik meg az adott foglalkozást végző személyt: *Faber, Coturinarius*. Valószínűleg a még nem teljesen megszilárdult családnévi állapotot rögzíti az összeírást végző személy (1728), amikor lefordítja a foglalkozást jelentő nevet.

Egy-egy település jellemző foglalkozásait is megtaláljuk a nevekben. Babóton lőport készítettek a kapui vár muskétásainak. A következő nevek erre utalnak: *Salétromos, Poros, Főző*. A *Sipőcz* családnév Kapuváron és Gartán gyakori. Itt telepedtek le a vár katonái. Kezdetben csak e két településen találjuk a *Sipőcz* családnevet, amelynek jelentése: 'poroszló'. Sok szó vonatkozik az áruszállításra: *Taligás, Kocsis, Szekeres, Lajtos, Soós.* Gyűjtögető, halászó, erdőt, mezőt járó életmódot folytathattak a következő nevet viselő személyek elődei: *Eperjes, Gombás, Hajtó* (csősz, mezőőr vagy erdőőr), *Madarász, Halász, Vadász.* Pásztorkodással, állattartással kapcsolatosak az alábbi nevek: *Bujtár, Gulás, Csordos ~ Csordás, Juhász, Lovász, Major* (juhászgazda, számadójuhász vagy majorosgazda). Ide sorolhatjuk talán a *Hajdú* nevet, noha ez vonatkozhat a katonáskodásra is. A katonai élethez kötődik a már említett *Sipőcz*, a *Sipos*, a *Dobos* családnév is.

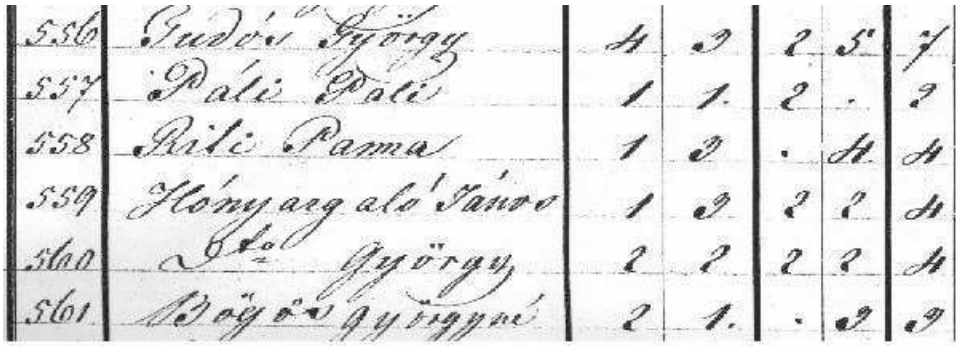
Sok kézműves foglalkozásra tudunk következtetni e század családneveiből: *Ács, Bognár, Cserpes, Csiszár, Csizmadia, Gerencsér, Gombkötő ~ Gombos, Föstő, Kardos, Karikás, Kovács, Kőműves, Kötéljártó, Lakatjártó, Lakatos, Mészáros, Molnár, Nyerges, Ötvös, Pintér, Sövegjártó, Szíjártó, Szabó, Szűcs, Szűrszabó, Takács, Tálos, Varga.*

Különböző szolgáltatásokat, kereskedést végeztek az alábbi nevek viselői: *Borbély, Kalmár, Korcsmáros, Hegedűs, Pék, Szakács, Tikász, Uzsorás.* Az 1728-as összeírásban Kapuváron feltűnően sok a foglalkozásnévi jelentésű családnév: *Varga, Sipőcz, Szűcs, Szakács, Szabó, Kovács, Molnár, Borbély, Bognár*, *Cserpes, Mészáros, Takács, Boros, Csizmazia, Kalmár, Kertész, Kötéljártó, Lakatos, Pintér, Soós, Söveghjártó, Szíjártó*. (A gyakorisági sorrendet követtem.) Ez az összes kapuvári névnek a 29,94%-a. Hasonló az arány Gartán is mindegyik összeírásban. 1754-ben a következőket olvashatjuk: *Sipőcz, Kovács, Lakatos, Pintér, Varga, Ács, Bognár*, *Fűző, Gerencsér, Kőmeves, Molnár, Soós* (25,53%).

A 19. századi családnevek 13,45%-ának foglalkozásnév az alapszava (83-féle név). Ebben a században a névanyagon belüli arányuk csökkent, talán az öröklődővé, véglegessé vált nevek között már nincs akkora szerepük. Ezt az óvatosan megfogalmazott állítást támaszthatják alá az *alias*-os nevek, ugyanis többször előfordul, hogy a kétféle név egyik eleme foglalkozást jelent. Nem tudjuk, melyik elem győzött, valószínű, hogy a foglalkozás a kezdeti névhasználat jellemzője lehetett, később más motivációjú lett a családnév.

A névanyagban az előző század neveihez képest újak a következők: *Csapó, Faragó, Esztergályos, Hajós, Halász, Kalapos, Nyeső, Pásztor, Pénzváltó, Tímár, Vájár.*

Az erdők, mezők védelmével kapcsolatosak a *Hanyőrző, Hónyargaló* nevek. A *Hanyőrző* nevű személy a hansági rétek, kaszálók felügyeletét végezte. Ma is él megkülönböztető névként a Hanság menti falvakban. A *Hónyargaló* családnévben valószínű a ’foglár, erdőőr’ jelentésű *nyargaló* szó található (MTsz., ÚMTsz). A Széchenyi-uradalom 1804-ben kiadott „Erdő Rendtartás”-ában ezt olvashatjuk: „A Nyers, Száraz fa lopó, ki az ültetésben vesszőt, póznát, vagy akár mit vág, az ültetésben Marhája által kárt tesz…, Gubacsot, Makkot lop, és azt Birkával, Sörtéssel eteti, fizesse meg a kárnak betse szerint való árát és 24 krajczár nyargalott.” (Közli TAKÁCS 1976.) A büntetéspénzt begyűjtő személy lehetett a foglár. A *nyargaló* és *foglár* összetartozó fogalmakat jelölhetett (l. MTsz. és CzF. is). A családnév bejegyzései is ezt erősítik. 1838-ban bejegyezték a nevet: *Foglár János* (foglalkozása csősz!) alakban, majd másik kéz áthúzta és átírta *Hónyargaló*-ra. Többször megkülönböztető megjegyzésként szerepel a *Foglár* név, végül 1920-ban megváltoztatja a viselője a családnevet *Foglár*-ra. (Kapuvári rk. anyakönyv)

Kettős családnevek is megjelennek e században, például *Lovász Szabó*.

Írásváltozatok állandósultak, családok elkülönítésére szolgál az eredetileg egy névből kialakult két különböző változat: *Csizmadia, Csizmazia; Kábosztás, Káposztás.*

Ebben a században is igaz, hogy bizonyos települések névanyagában nagyobb arányban szerepelnek a foglalkozásnévi alapszavú családnevek. Különösen Gartán találunk ismét sokat. Kapuváron is feltűnően gyakoriak: *Varga, Sipőcz, Cserpes, Molnár, Szűcs, Szabó, Szakács, Kovács, Kertész, Mészáros, Kocsis, Bognár*, *Csiszár, Hónyargaló, Pintér, Aranyos, Föstő, Kalapos, Kalmár, Kulcsár.*

4. Külső és belső emberi tulajdonságot jelent a családnév. – A 18. században 57-féle név, a nevek 11,24%-a sorolható e jelentéstípusba.

Megállapítható, hogy több családnév jelzi a külső, testi tulajdonságot, mint a belsőt. Különösen sok vonatkozik a haj vagy bőr színére: *Bodor*, *Fejér, Fekete, Fodor, Füstös, Kondor, Piros, Sütt* (a sötét bőrszínre utalhat)*, Szőke, Világos, Vörös.* A testformát, alkatot vagy testi állapotot megnevező családnevek száma szintén magas: *Babos* (ragyás képű*,* de jelenthet foglalkozást is), *Balog, Csonka, Gáncs, Gömböcz, Gönye* (görbe hátú, púpos vagy gyenge, erőtlen)*, Gyönge, Lábos, Markos, Sánta, Tar, Erős, Keszeg, Kiss, Kövér, Nagy, Tömpör, Törzsök* (kicsiny, tömzsi)*, Pupp, Tompos, Tungos* (CzF: „Túl a Dunán mondják nagyfarú emberről, különösen nőről").

Belső tulajdonságot ír le sok családnév, az ember jellemére világít rá az elnevezés. *Áldozó, Bászli* (bátortalan, gyáva), *Bőgős, Böjtös, Gőgös, Gyűtment, Hajgató* (siránkozó, jajgató; lehet, hogy foglalkozást jelent), *Igaz, Kajtár* (kutató, kereső), *Kemény, Rontó, Savanyó, Szerencsés, Tompa, Torkos, Tudós, Vígh.* A belső tulajdonságokat jelentő családnevek alapja legtöbbször negatív tartalmú szó: *Bászli, Henye, Tompa.* Pozitív jelentésű kevés akad: *Szerencsés, Tudós.* (A ragadványnevek keletkezésének motivációja, jelentése azt mutatja, hogy gyakran ezeknek is ironikus, pejoratív értelme van.)

Testi tulajdonságot 39 családnév, lelki tulajdonságot 18 nevez meg.

A 19. századi 77-féle családnév az összes név 12,48%-át foglalja magába. Nagyrészt egyezik a két század e jelentéstani kategóriájú névanyaga. Néhány ritka előfordulású név tűnik fel a korábbi nevek mellett: *Angyalos, Bundás, Csorba, Csikor, Csombó* (daganat, kelevény), *Élő, Farkos, Fijas, Forgó, Füttyös, Hajas, Hideg, Jójárt, Keserű, Konczos, Körmös, Rest, Rózsás, Rozsdás, Széles, Szép, Tar, Vitéz* (bátor).

5. Néphez, népcsoporthoz tartozás jelenik meg az alapszóban. – Az elemzés első és második időszakában is 15-féle családnév gyűjthető össze ebben a kategóriában. A 18. században ez a névkincs 2,95%-a, a 19. században 2,43%-a.

A *Horváth, Német, Tóth* a leggyakoribb tíz családnév között szerepel. Közepes megterheltségű a *Magyar, Török, Rácz* és a *Lengyel*. Kis gyakoriságúak a *Cseh*, *Bolgár* (Gartán bolgárkertészet volt), *Kazár* (lehet, hogy a *Kozár* nevű településnév a családnév alapja), *Kármán* (egy Dél-Anatóliában, Karaman vidékén lakó néprajzi csoport tagja; vö. CsnSz.) *Székely, Orosz, Pajor* (a *bajor* népnév kiejtést tükröző írásformája) és a *Mizer* (egy Árpád-kori török népcsoport neve; vö. CsnSz.) családnevek.

A *Horváth, Németh, Tóth* a 19. században is a leggyakoribb nevek közé tartozik. A *Lengyel, Magyar, Rácz, Török* családnevek mellett kis gyakorisággal szerepel az *Oláh*, a *Cseh,* a *Görög*, a *Kozák*, a *Pajor,* a *Székely*, a *Kun* és a *Kozár* családnév.

11 név a két században azonos: *Horváth, Német, Tóth, Magyar, Török, Rácz, Lengyel, Székely, Cseh, Pajor, Kozár,* négy-négy családnév különbözik. A 18. században *Kármán, Mizer, Orosz, Bolgár*, az 1800-as években a *Görög, Kozák, Kun, Oláh* nevek adják az eltérést.

6. Tisztséget, méltóságot, rangot jelent a családnév alapszava. – Mindössze 8 név (1,58%) sorolható a 18. században e típusba: *Császár, Király, Herczeg, Palatin* (nádor)*, Bíró, Deák, Barát, Papp.*

A 19. században 11 név tartozik e kategóriába, ez a nevek 1,78% -a. Az előbbieken túl e csoport tagja a *Gróf, Füspök* (püspök), *Dékán* és *Pandur,* és hiányzik a *Palatin* családnév. Egyházi vagy világi méltóságot nevez meg az alapszó, ahogy tudjuk, itt a jelentés általában nem a tényleges rangot, tisztséget jelenti; a viselkedés vagy az odatartozás okán kaphatta valaki ezeket a neveket. Azt itt felsoroltak egy része a foglalkozásnevek közé is besorolható.

7. Társadalmi állapot, vagyoni helyzet fogalmazódik meg a családnév alapszavában. – A 18. században 12-féle név alkotja ezt a csoportot, ez a nevek 2, 36%-a. A társadalomban elfoglalt helyre vezethető vissza a családnév jelentése: *Lakos*, *Polgár, Poór, Szabados, Nemes, Újpolgár, Zsoldos, Katona.* Ez utóbbi vonatkozhat a lovakat gondozó személyre is. Tótkeresztúron híres lótenyészet volt, az állatokkal foglalkozó személyt katonaként emlegették, a *lovász* és a *katona* szó a népi nyelvhasználatban részben azonos tartalmú. A vagyoni helyzetre utalnak a következő nevek: *Gazdag, Kincses, Módos, Pénzes* (ez utóbbi lehet foglalkozásnév is: pénzváltó).

A 19. században 13 név sorolható ide, ez 2,11%. Az előbb felsoroltakon túl ide tartozik még a *Forintos*. Az *Újpolgár* családnév helyett most az *Újgazda* megnevezést használják.

8. Tárgyak, eszközök neve válik családnévvé. – Az 1700-as évek első felében gyűjtött anyagban 17-féle ide tartozó nevet találtam, ez 3,35%-nyi névegyedet jelent a névkincsen belül. Az alapszó jelentését olyan különböző tárgyak, eszközök, dolgok megnevezése adja, amelyek az ember környezetében megtalálhatók, amelyekkel dolgozik, vagy amelyeket munkája során előállít.

Csupor, Fűsű (fésű)*, Gyűrű, Kass, Kasza, Keszte* (a *kesztyű* szó nyelvjárási ejtése: *kesztë*), *Küllő, Pakrócz* (pokróc)*, Pipa, Rosta.* A foglalkozás megnevezését jelölhette a név, eredetileg csuporkészítő, fésűgyártó tartalmú lehetett a szó, tehát a *-műves, -gyártó, -készítő* utótag később elmaradt. Természetesen metonimikus úton elsődlegesen is alakulhattak ki hasonló családnevek. Ide tartozik még a *Kalapács* (a kovács neve), a *Kóla* (CzF.: két kerekű szekér, taligaszerű kis kocsi; de a *Kolos* név becézése is lehetett), a *Czobor* (a szövőszéken keresztülvetett rúd, amelyre a fonalat tekerik), *Ráspoly, Förhéncz* (CzF.: „A fel- vagy fölhércz: fa vagy vas rudacska, mely a lovasszekér rúdjának tövénél keresztül van téve... A köznép több helyütt némely hangmódosulattal

ferhécz vagy förhécz-nek ejti"). A Rábaközben ma *Förhécz* és *Förhéncz* alakváltozatban is él a családnév és a közszó is. A *Küllő* és a *Förhéncz* családneveknek helynevet is jelenthet az alapszava. Az első Sopron megyei, a második Zala megyei település neve. – Talán még ide tartozik a *Gát* és a *Köntös* családnév is.

A 19. században: 11-féle név, azaz a családnévféleségek 1,78%-a kerül ebbe a kategóriába. Eszközök és termékek neve: *Csákány, Czobor, Csupor, Fazék, Guzs* (vesszőből csavart kötél); *Gyűrű, Kass, Köntös, Pakrócz, Rosta*, *Szeg*, amelyek az adott foglalkozás végzésekor a legfontosabbak lehettek. Esetleg az ezeket a tárgyakat készítő ember foglalkozásnevéből rövidült a családnév.

9. Növények neve szerepel az alapszóban. – Nem sok családnév alkotja ezt a típust: a 18. században 10 különböző elnevezés, a nevek 1,97%-a. Növényi részeket nevez meg a családnév alapszava: *Ág* (az *Ágoston* név rövidülése is lehet), *Virág, Bujtás* (bujtóág). Az egész növény nevéből lesz a családnév: *Bokor, Tölfa* (tölgyfa), *Torma, Konkol* (konkoly), *Bors* és *Vadócz* (konkoly, vadzab). A *Bakador* (bakator) és a *Sziva* (szilva) pedig gyümölcsöt jelent, az előbbi egy szőlőfajta.

19. századi összeírásokban csupán 9-féle név helyezhető el ebben a kategóriában, ez mindössze 1,46%. Az előbbiek közül több ismétlődik: *Bokor, Bujtás, Torma, Sziva, Virág, Bors*. Újak a névanyagban a *Répa, Rózsa* és a *Mák*.

10. Állatnevek adják a családnév alapszavát. – A 18. században az itt felsorolt 10-féle név a nevek 1,97%-át teszi ki. E kategóriában leggyakoribb a családnévben a madárnevet jelentő alapszó: *Szarka, Csóka, Tuba* (galamb), *Ráró* (esetleg településnév, ma Ásványráró), *Hejja* (héja). További állatnevek a *Csuka, Póczik* (pocok vagy egér), *Sisik* (az archaikus írás a *zsizsik* szóra vonatkozik), *Szarvas* és *Szunyog.* Ez utóbbinál a mai napig őrződik a rövid *u* magánhangzós írás.

Az 1800-as években 14-féle név, azaz 2,26%-nyi alkotja ezt a típust. Ismét a madarat jelentők vannak többségben: *Csóka, Szarka, Seregély, Ráró, Tuba, Zongor* (vadászmadár). Utóbbi szóról GOMBOCZ az „Árpádkori török személyneveink" című munkájában írt: „Nyilván idetartozik a dunántúli *Zongor* családnév is, noha *Zongor* személynevet nem tudunk kimutatni" (GOMBOCZ 1915: 16). Emlősállat a családnév jelentéstartalma: *Bárány, Hörcsök, Póczik, Róka, Szarvas.* Egyéb állat: *Csuka, Pók, Szunyog*.

11. Anyagnevek váltak családnévvé. – A 18. századi névanyagban mindössze 4-félét találtam, ez 0,78%. Az anyagok színe, keménysége, lágysága fogalmazódik meg a családnevekben: *Korom, Szurok, Vas, Bársony.*

A 19. században 9-féle névről állapíthatjuk meg, hogy valamely természetben fellelhető vagy ember által készített anyag megnevezéséből alakult ki. 1,46%-nyi név sorolható e kategóriába. Fémek neve: *Vas, Réz*; ásványok elnevezése: *Kristály, Kő*; textíliák: *Bársony, Gyolcs*; valamint a *Korom, Savó, Koncz* (húsos velős csont, vagy csontdarab, vö. ÉKsz.) családnevek e csoport tagjai.

12. Valamivel való ellátottságot jelent a családnév közszava. – A nevek 1,77%-a, 9-féle név sorolható ide a 18. századi névkincsből. A fogalom azt jelenti, hogy a név viselője valamit birtokol, egy területtel, tulajdonnal rendelkezik: *Dombos, Erdős, Házas* (utalhat a vagyoni helyzetre is)*, Lobodás* (laboda: gyomnövény, népi neve *paraj*), *Makkos* (esetleg foglalkozásnév: makkoltató disznópásztor)*, Telekes*. A *Patkós* név feltehetőleg a *patkolókovács* változata, így a foglalkozásnévből kialakult családnevek közé is kerülhetett volna. A további nevek állatokkal való foglalatoskodásra utalhatnak: *Lovas, Vargyas, Hollós.*

A 19. században kevesebb név tartozik e csoportba: összesen 7, a nevek 1,13%-a. A birtoklásra vagy az állatokkal való foglalkozásra utalnak. *Erdős, Juhos, Hollós, Makkos, Telekes* (szintén tükrözheti a vagyoni helyzetet is)*, Vadas, Vargyas.*

13. Egy fogalom neve vált családnévvé. – A 18. században a *Szerencse* és a *Darab*, a 19. században ismét a *Szerencse,* valamint a *Három* családnév tartozhat e körbe.

14. Természeti jelenségek, a természeti környezet neve lett a név alapja. – Az 1700-as években háromféle: *Csillag, Hajnal, Menydörög* (0,59%), a 19. században szintén ennyi (0,48%) – *Csillag, Hajnal, Holdvilág* (ez a *Mondschein* név fordításaként jött létre) – név sorolható e típusba.

15. Bizonytalan besorolásúak. – Ezek vagy többféle értelmezési lehetőséget magukban rejtő szavak, vagy olyan alapszóból alakultak, amelynek egyértelmű a jelentése, de mindegyik egy külön csoportba tartozna, azaz nem jellemző kategória.

A 18. században öt nevet találtam, ez 0,98%. A *Szakály* és *Sörtély* (kemény szálú haj vagy szőr) kiemeli az ember valamely jellemző vonását, a motiváció alapján a tulajdonságnevek közé lehetne sorolni, de a jelentéstani szempont szerint nem. A *Kása* ételnév, a *Hámor* talán a *hámorkovács* rövidüléséből jött létre. A *Göndöcs* esetleg a *Gömböcz* név pontatlan írásából alakulhatott, ugyanis *n* és *m* betű tévesztése vagy bizonytalan olvasatú írása az anyakönyvekben többször tapasztalható. De nagyobb a valószínűsége annak, hogy a *gönde* (kicsi, kövér ember, vö. ÚMTsz.) szó kicsinyítőképzős formája található meg a családnévben.

A 19. században kilenc névről nehéz eldönteni, hova tartozik, ez a nevek 1,46%-a. *Burus, Göndöcs, Halál, Hámor, Hánts, Homlok, Sölét* (A *Sölétormos* név rövidülése, vagy a *sörét* szó nyelvjárási alakja?), *Sörtély, Szakály*.

Ahogy végig utaltam rá, nagyon sok olyan családnév van, amely több kategóriába is besorolható. Így például *Konkoly*: helynév és növénynév, *Sanczi*: helynév és becenév, *Pakrócz:* helynév és tárgynév, *Gacs:* becenév és helynév. A már említett *Babos, Bakos, Erdős, Károlyi, Patkós* nevek osztályozása szintén vitatható. Ahol nem találtam valamelyik típus mellett szóló meggyőző érvet (GOMBOCZ, KISS LAJOS, KNIEZSA vagy mások segítségével) ott a vitás nevet a bizonytalan besorolásúak között helyeztem el.

Sorszám	Az alapszó	18. sz.		19. sz.	
		a nevek mennyisége	a nevek %-a	a nevek mennyisége	a nevek %-a
1.	helynév	168	33,14	219	35,49
2.	személynév	112	22,09	135	21,88
3.	foglalkozásnév	75	14,79	83	13,45
4.	tulajdonságnév	57	11,24	77	12,48
5.	népnév	15	2,95	15	2,43
6.	tisztségnév	8	1,58	11	1,78
7.	társadalmi helyzetre utaló szó	12	2,36	13	2,11
8.	tárgy neve	17	3,35	11	1,78
9.	növénynév	10	1,97	9	1,46
10.	állatnév	10	1,97	14	2,26
11.	anyagnév	4	0,78	9	1,46
12.	vmivel való ellátottságot fej. ki	9	1,77	7	1,13
13.	fogalomnév	2	0,39	2	0,32
14.	természeti jelenségre utaló szó	3	0,59	3	0,48
15.	besorolhatatlan	5	0,98	9	1,46
Összesen		**507**	**99,96**	**617**	**99,97**

A leírtak és a táblázat eredményei alapján néhány levonható következtetést fogalmazok meg. A tulajdonnévi alapszóra visszavezethető családnevek a névanyag nagyobbik felét teszik ki mind a 18., mind a 19. században (57,37%, ill. 55,23%). A köszói alapszavúak az 1700-as években 44,77%-ot foglalnak le, az 1800-as években pedig a névféleségek 42,63%-át.

A három nagy kategória – helynévi, személynévi, köszói alapszó – mindkét században azonos sorrendet mutat: a 18. században a köszói nevek állnak 44,77%-kal az első helyen, ezt a helynévi alapszavúak követik 33,14%-nyi értékkel, és 22,09%-nyi családnév sorolható a személynévből alakultak közé. A 19. században a sorrend ugyanaz, az arányok enyhén módosultak: köszói alapszavú: 42,63%, helynévre visszavezethető családnév: 35,49%, személynévi 21,88%. Tehát a három fő típuson belül a köznévi áll az első helyen, abban is a foglalkozás megnevezéséből alakult nevek vannak jelen erőteljesen. Azonban ha a felállított kategóriákat (15-féle) egyenként vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy a többinél jóval nagyobb súlyú a helynévből alakult nevek csoportja.

Más sorrendet kapunk, ha azt nézzük meg, hogy a családok milyen arányban osztoznak egy-egy névtípuson. Azaz megvizsgáljuk, hogy egy adott névtípus neveit menynyien használják, tehát a területre jellemző névgyakoriságot is figyelembe vesszük. Ez segít abban, hogy a vizsgált 26 település tősgyökeres családjainak nevét megtaláljuk, azokat a családneveket, amelyeket a 18. század kezdetén felgyorsuló betelepítés előtt itt élő emberek viseltek, tehát a táj jellemző családnévtípusát.

Jelentéstani kategóriák	18. sz.		19. sz.	
	nevek %-a	családok %-a	nevek %-a	családok %-a
helynévi	33,14	14,19	35,49	16,78
személynévi	22,09	12,02	21,88	12,03
foglalkozásnévi	14,79	35,62	13,45	30,18
tulajdonságot jelentő	11,05	11,50	12,48	10,13
népnévi	2,95	15,83	2,43	16,61

ŽIVKO MANDIĆ tanulmányában a bunyevác családnevek jelentéstani osztályozásakor a következő eredményre jut: „Az ide sorolt tizenhét csoportból a legterjedelmesebb a személynévből keletkezett vezetéknevek csoportja (a vezetéknevek 63,34%-a). A többi csoportba tartoznak a foglalkozást (9,16%), földrajzi nevet (7,35%), testi és lelki tulajdonságot (3,61%), … etnikai csoportot (1,58%) … jelentő szóból keletkezett vezetéknevek." (MANDIĆ 1987: 430.) Mind a sorrend, mind a nevek névállományon belüli aránya egészen eltérő képet mutat, mint amit a Rábaközben a nevek osztályozásakor tapasztaltunk. SEIBICKE a leggyakoribb német családnevek között viszont szinte csak foglalkozásnévi alapszavú családneveket találunk. Listáján az első tíz név a következő: *Müller, Schmidt, Schneider, Fischer, Meyer, Weber, Becker, Wagner, Schäfer, Schulz.* Még a 11–13. helyen álló nevek is foglalkozásnévi alapszavúak: *Hoffmann, Bauer, Koch*. (SEIBICKE 1982: 162.) A 20. század első feléből való német névlistákon is a foglalkozásnévi alapszavú családnév a leggyakoribb. („Beachtenswert ist daran übrigens der hohe Anteil von Berufsnamen", SEIBICKE 1982: 164.)

A 18. században az összeírt családfők száma alapján a következő kép rajzolódik ki. A neveknek csak a 14,79%-a a foglalkozásnévi alapú, de ezeket a neveket viselik legtöbben: a családok 35,62%-a. Meglepő módon ezt követi a népnévi alapszavú nevek csoportja, ahol a névfélék mindössze alig 3%-át jelentette ez a típus, mégis a viselők számát tekintve a második leggyakoribb csoport (15,83%). Ezt követi a helynévi, a személynévi alapú, majd a tulajdonságnevet magukba foglalók csoportja. Tehát e területre jellemző eredeti családnevek a foglalkozásnévből alakultak lehettek. Még szemléletesebb a kép, ha az 1715-ben készült összeírás adatait nézzük meg. Ez a török kor és a kuruc–labanc harcok pusztításai utáni állapotot rögzíti. A 26 településből nyolcról megállapítja az összeíró személy, hogy lakatlan puszta hely. Ezt az időszakot követően indul majd meg a betelepítés, és változik meg a lakosság összetétele. Igaz, hogy déli irányból, a mai Vas és Zala megyéből, illetve Horvátországból már az 1500-as évek elejétől menekültek az emberek a biztonságosabbnak tűnő Rábaközbe. A feljegyzések és a helynévi, népnévi tartalmú családnevek is beszélnek erről. Az 1715. évi összeírás alapján a családok 38,01%-ának neve foglalkozásnevet, 14,39%-ának népnevet, 13,82%-ának helynevet, 11,32%-ának tulajdonságot és 9,98%-ának személynevet jelent a családneve. Tehát a többinél lényegesen jelentősebb szereppel bír a foglalkozásnevekből kialakult családnévtípus. Ez tekinthető a terület legjellemzőbb jelentéstani kategóriájának. Igazolja ezt az 1715-ös összeírás alapján felállított gyakorisági sorrend is, amely a század közepéig keveset változik, a tíz név 60%-a foglalkozásnévi alapszavú.

Pozíciószám	1715	
	családnév	%
1.	*Németh*	7,05
2.	*Takács*	5,61
3.	*Varga*	5,06
4.	*Molnár*	3,98
5.	*Nagy*	3,79
6.	*Kovács*	3,62
7.	*Szabó*	3,44
8.	*Horváth*	2,89
9.	*Tóth*	2,71
10–12.	*Csizmadia, Kiss, Szalay*	1,63
Összesen		**39,78**

B. GERGELY PIROSKA kalotaszegi kutatásainak eredménye mást mutat. A két vizsgálat szemlélete eltér, de a kétféle eredményből mégis levonható néhány következtetés. A kalotaszegi neveknél nincs olyan nagy különbség a három fő típus arányaiban, mint a Rábaköz vizsgált településein, ahol a köznévi alapú családnevek jóval nagyobb mértékben vannak jelen, mint a tulajdonnévi alapúak. A másik fontos különbség az egyes névtípus neveit viselők számában van. „A teljes lélekszámból 43,16% visel személynévi alapszavú, 38,74% köznévi alapszavú és 9,69% helynévi alapszavú családnevet… Feltehető, hogy a legrégebbi családnévtípus Kalotaszegen a személynévből keletkezett lehet….” (B. GERGELY 1981: 68.) A Felső-Rábaközben a foglalkozásnévből keletkezett családnevek lehetnek a legkorábbiak, ezt igazolja az 1715. évi összeírás, amely alapján megállapíthatjuk, hogy a családok csaknem negyven százaléka e típusba sorolható nevet visel. A második jellemző típus a népnévi alapszavú, ahol mindössze három név szerepel nagyon nagy gyakorisággal. ÖRDÖG FERENC Göcsej és Hetés területén végzett vizsgálatai hasonló eredményt mutatnak: az első tíz névben négy foglalkozásnévi *(Kovács, Varga, Szabó, Molnár)* és három népnévi *(Horváth, Tóth, Németh)* alapszavú családnév található (ÖRDÖG 1973: 27).

Irodalom

B. GERGELY PIROSKA 1981. *A kalotaszegi magyar családnevek rendszertani és funkcionális vizsgálata*. Budapest.

GOMBOCZ ZOLTÁN 1915. *Árpádkori török személyneveink*. MNyTK. 16. Budapest.

HAJDÚ MIHÁLY 1967. Adatok a személynevek földrajzi különbségeinek vizsgálatához. *Magyar Nyelvőr* 293–307.

HAJDÚ MIHÁLY 1994. *A középmagyar kor személynévtörténete (1526–1772)*. Kézirat. ELTE BTK.

HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Általános és magyar névtan*. Budapest.

KISS JENŐ 1979. *Mihályi tájszótár (Rábaköz)*. NytudÉrt. 103. Budapest.

KNIEZSA ISTVÁN 1934/2003. *Helynév- és családnévvizsgálatok*. Budapest.

MANDIĆ, ŽIVKO 1987. *Povijesna antroponimija bunjevačkih-Hrvata u Madžarskoj.* Budapest.

ÖRDÖG FERENC 1973. *Személynévvizsgálatok Göcsej és Hetés területén*. Budapest.

SEIBICKE, WILFRIED 1982. *Die Personennamen im Deutschen*. Berlin–New York.

TAKÁCS LAJOS 1976. Nyargaló – foglaló. *Magyar Nyelv* 221–2.

VARGA JÓZSEFNÉ 2003. Zalaiak a Rábaközben. *Névtani Értesítő* 25: 134–42.

VARGA JÓZSEFNÉ

MRS. JÓZSEF VARGA, **Semantic analysis of family names of the Felső-Rábaköz region**

The semantic classification of family names of the Felső-Rábaköz region in the 18th–19th centuries proves the fact that the great majority of family names had been developed from place-names, personal names, names of occupations and from words denoting personal characteristics. These first four categories included almost 80% of family names in each period of time. The remaining one fifth of the family names belonged to 11 different categories, the frequency of which was insignificant. – The three major semantic types displayed the order "common noun, place-name, personal name" in both centuries. The proportion of family names developed from place-names was the highest, and was increasing constantly (30–35%). Family names developed from personal names were also important (22%), but their proportion did not change substantially. Regarding family names developed from names of occupations, one can observe a decreasing tendency in the name stock. – If we consider the number of family names we realise that family names developed from names of occupations formed the third, and family names developed from ethnic names formed the fifth most characteristic group of family names. Regarding the number of the families, however, one can observe that most people bore these name types. In this region family names derived from names of occupations must have been developed for the first time. In 1715, 40% of the families bore names of this type. In the group of family names developed from ethnic names, only three frequent family names can be found.

CSALÁDNÉV-VÁLTOZTATÁS A 20. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN[1]

1. Tanulmányomban a hivatalos családnév-változtatások 1945 utáni történetét igyekszem áttekinteni; általános jellemzőit, jellemzőbb sajátságait bemutatni. Megállapításaimat egy reprezentatív igényű felmérés (hat mintaév, körülbelül kétezer korabeli kérvény) részletes vizsgálatára alapozom (l. FARKAS 2001, különösen 257–351). Az adott keretek között felvázolható összkép szükségképp legfeljebb vázlatos, s az ennek alapját képező pontos számadatokra, példák sorolására nincs módom kitérni. Célom itt nem is lehet más, mint áttekintést nyújtani a családnév-változtatások utóbbi fél évszázadáról, azaz a tudományos kutatás számára legkevésbé ismert korszakáról és jelen korunkról.

2. A hivatalos családnév-változtatások történetét hosszú időn át a történelmi–társadalmi hatások által vezérelt **névmagyarosítás**: az idegen eredetű családnevek magyaros hangzású névvel való felváltásának tendenciája uralta. (A névmagyarosítások történetének sokszempontú és alapos feldolgozását, 1956-ig l. KARÁDY–KOZMA 2002.) A dualizmus korában megerősödő s a két háború között tovább virágzó névmagyarosító mozgalom azonban a 20. század közepére lefutott. Utolsó konjunktúráját: a kérvények jellege, háttere, indokai és tömegessége szerint a névmagyarosítások utolsó nagy korszakát a háború utáni rövid népi demokratikus időszakban élte. A korábbi éveket megszen-

[1] Készült az OTKA T 049095 számú pályázatához kapcsolódóan.